

บ้านพักอาศัยสำหรับครอบครัวเชิงขยาย
เพื่อสังคมผู้สูงอายุในชุมชนเมือง
Extended Family housing
for the Aging Society in Urban Communities

สุชน ยิ้มรัตน์บวร*
Suchon Yimrattanaboworn*

Received: July 05, 2023

Revised: March 17, 2024

Accepted: April 03, 2024

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางพลวัตประชากร สภาพสังคมและเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อการสร้างครอบครัวในสังคมไทย ทั้งด้านรูปแบบ ลักษณะครัวเรือน การอยู่อาศัย ไม่เพียงแต่การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้ว เนื่องจากสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนลักษณะรูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวขยายในชุมชนเมือง งานวิจัยนี้เป็นผลจากการศึกษา ผลงานสร้างสรรค์การออกแบบบ้านพักอาศัยสำหรับครอบครัวเชิงขยายเพื่อสังคมผู้สูงอายุในชุมชนเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม แนวความคิด และการวางผังที่เหมาะสมในการออกแบบ เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยของผู้อยู่อาศัย ซึ่งต้องคำนึงถึงพฤติกรรมและลักษณะทางกายภาพของผู้อยู่อาศัย หรือมิติสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ วิธีการศึกษาและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยได้จากการศึกษาและสังเกตพฤติกรรมของผู้ใช้งานผ่านการสัมภาษณ์ พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะความคิด ทำการสำรวจสภาพทางภูมิศาสตร์และกายภาพของที่ตั้ง ศึกษากฎหมายควบคุมอาคารที่เกี่ยวข้อง ออกแบบและเขียนแบบก่อสร้าง ดำเนินการก่อสร้าง และเก็บข้อมูลหลังการใช้งาน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการในออกแบบ ได้แก่ การจัดสรรพื้นที่การใช้กิจกรรมร่วมกัน การเน้นการมองเห็นกันและกัน ควรจัดให้มีการออกแบบทางเลือกหลากหลายรูปแบบ การจัดวางกลุ่มกิจกรรมมีผลอย่างมากต่อพฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัย ทั้งยังช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ รวมทั้งสภาวะทางจิตใจของคนในครอบครัว รัฐบาลควรมีนโยบายสนับสนุนหรือลดภาษีสำหรับสินค้าอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ

Abstract

Changes in the population dynamics, and social and economic conditions affect the start of family creation in Thai society according to terms of styles, household characteristics, and living conditions not only the increase of the population. At present, Thailand has completely entered

* ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ปทุมธานี 12120 ประเทศไทย

* Department of Architecture, School of Architecture Bangkok University, Pathum Thani, 12120, Thailand
Corresponding Author E-mail: suchon.y@bu.ac.th

an aging society. The increasing proportion of the elderly has resulted in a change in the living patterns of extended family members in urban communities. This research resulted in the study of the creative work of housing design for extended families for the elderly society in urban communities. To study architectural styles, concepts, and appropriate planning in design. To meet the benefits of the residents in addition, this must consider the residents' behavior and physical characteristics, including spatial relations. The methods of this research procedure were obtained from studying and observing user behavior through interviews, talking and exchanging ideas, conducting a geographical and physical survey of the location, studying the relevant building control laws, construction design and drawing carrying out construction, and collecting data after use. The research results found that Design guidelines include allocating space for shared activities. Emphasis on seeing each other A variety of alternative designs should be provided. The Arrangement of activity groups greatly affects the behavior and livelihood of the residents. It also helps to promote the participation of the elderly, including the family's mental state. The government should have a policy to support or reduce taxes on safety equipment for the elderly.

คำสำคัญ: บ้านพักอาศัย ครอบครัวเชิงขยาย ผู้สูงอายุ ชุมชนเมือง

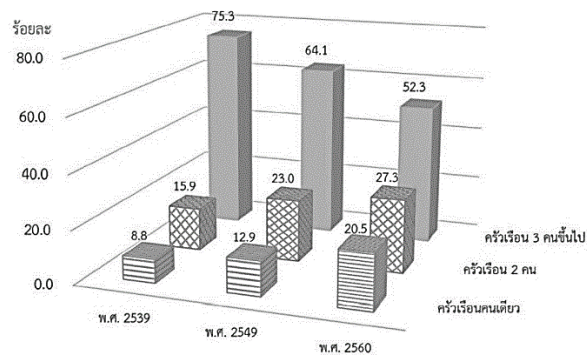
Keywords: Residential house, Extended family, Elderly, Urban Community

บทนำ

ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา สังคมไทยส่วนใหญ่ดำรงชีพแบบครอบครัวขยาย คือครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สามรุ่นขึ้นไป หรือครอบครัวเดี่ยวสองครอบครัวขึ้นไปที่มีความผูกพันทางสายโลหิต หรือเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน และอาศัยอยู่ในบ้านหรือบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัวที่มี ปู่ ย่าหรือตา ยายรวมทั้ง พ่อ แม่ และลูกอยู่รวมกัน เมื่อลูกชายหรือ ลูกสาวโตขึ้นมีครอบครัว ก็อาจจะมีการแต่งงานไปเข้าบ้าน หรือแต่งงานเข้าบ้านตามธรรมเนียมที่ได้รับสืบทอดกันมา อยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ อีกทั้งคตินิยมทางพุทธศาสนาก็สนับสนุนเรื่องของความกตัญญูต่พ่อแม่ และการทดแทนคุณ คุณละบิดา มารดา ยามชราภาพ

ปัจจุบันจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและค่านิยมทางสังคม รวมทั้งวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปโดยผู้คนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการมีความพร้อมทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง คนไทยมีความต้องการบุตรน้อยลง ครอบครัวขยายมีแนวโน้มลดลงจากเดิม โดยเฉพาะสังคมเมืองที่มีแรงกดดันทางสังคมมาก ประกอบกับการเลี้ยงดูบุตรเป็นภาระผูกพันระยะยาว จึงทำให้การมีครอบครัวของคนไทยในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเดิม และการย้ายถิ่นฐานเพื่อเดินทางมาทำงานในเมืองเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว ทำให้ครอบครัวในชนบทเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว บางครอบครัวอาจจะมีลักษณะเป็นครอบครัวแห่กลาง (skipped-generation family) คือครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับเด็กโดยไม่มีผู้อื่นอาศัยอยู่ด้วย อาจถูกพ่อแม่ทั้ง พ่อแม่เสียชีวิต หรือเป็นผลจากสภาวะเศรษฐกิจที่ทำให้คู่สมรสซึ่งเป็นวัยแรงงานตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานต่างพื้นที่ ทำให้ผู้สูงอายุต้องทำงานเลี้ยงตนเองและรับภาระดูแลหลานด้วย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ [พม.], 2562)

การประชุมวิชาการระดับชาติประชากรและสังคม ประจำปี 2562 ครั้งที่ 15 วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 ในชื่อเรื่อง “ครอบครัวไทย...สะท้อนอะไรในสังคม” จากภาพที่ 1 ระบุว่าตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปี 2560 จำนวนสมาชิกในครอบครัวไทยมีแนวโน้มลดลง สะท้อนว่าครอบครัวไทยมีขนาดเล็ก โดยครอบครัวคนเดียวเพิ่มขึ้น 2.3 เท่าตัว หรือเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.8 เป็นร้อยละ 20.5 ของครัวเรือนไทยทั้งหมด และครอบครัว 2 คนเพิ่มขึ้น 1.7 เท่าตัว หรือเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 15.9 เป็นร้อยละ 27.3 ของครัวเรือนไทยทั้งหมด ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวน 3 คนขึ้นไป ลดลงร้อยละ 23 หรือลดลงจากร้อยละ 75.3 เหลือร้อยละ 52.2 ของครัวเรือนไทยทั้งหมด (ปีพามา ว่าพัฒนางศ์, 2562)

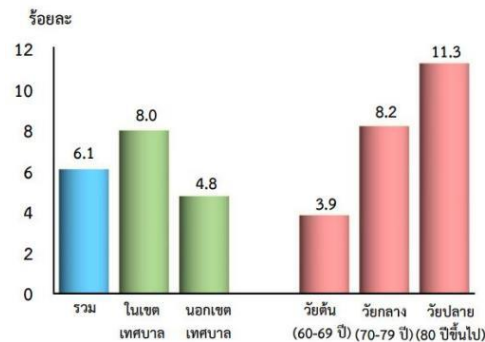

หมายเหตุ : คำนวณจากครัวเรือนตัวอย่างที่มีการถ่วงน้ำหนัก

ภาพที่ 1 การกระจายร้อยละครัวเรือนเมื่อจำแนกตามจำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน
ที่มา: ปีพามา ว่าพัฒนางศ์, (2562).

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนในปัจจุบัน รวมทั้งการที่ประชากรเข้าสู่วัยสูงอายุหรือวัยหลังเกษียณ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยที่มีความหลากหลายมากขึ้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนในเรื่องการดูแลและพึ่งพากันของครัวเรือนผู้สูงอายุ และสมาชิกในครัวเรือนแต่ละรุ่น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง

จากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าแนวโน้มผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ในไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยเพิ่มจากร้อยละ 6.8 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 19.6 ของประชากรทั้งหมด หรือ 13,358,751 คน ในปี 2564 โดยแบ่งเป็นผู้สูงอายุชาย 5,974,022 คน (ร้อยละ 44.7) และผู้สูงอายุหญิง 7,384,729 คน (ร้อยละ 55.3) (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม [ตค.], 2565)

ภาพที่ 2 ร้อยละของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม จำแนกตามเขตการปกครอง และกลุ่มช่วงวัย พ.ศ. 2564
ที่มา: ดศ., (2565).

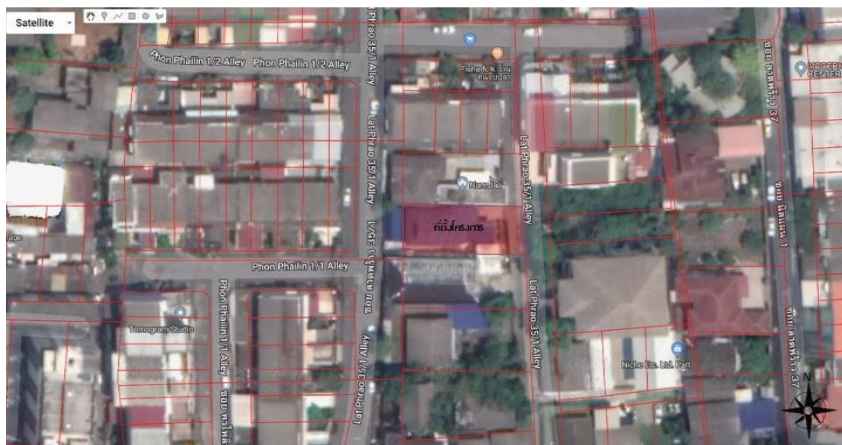
ในปี 2565 ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (complete aged society) แล้วโดยมีประชากรอายุมากกว่า 60 ปี กว่า 12.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 จากประชากรทั้งหมด โครงสร้างครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงไป นำไปสู่รูปแบบการอยู่อาศัยที่มีความหลากหลายมากขึ้น จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีแนวโน้มลดลง ในพ.ศ. 2513 จาก 5-6 คน ลดลงเหลือ 3 คนในปีพ.ศ.2563 (ศุทธิดา ขวณวัน, กาญจนา เทียนลาย, วิภาณ ชูรัตน์, ปณณวัฒน์ เกื้อณกลื่น, และ สิทธิชาติ สมตา, 2565). แต่จากภาพที่ 2 กลับมีผู้สูงอายุอาศัยในบ้านที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพียงร้อยละ 6.1 ในเขตเทศบาลมีสัดส่วนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สูงกว่านอกเขตเทศบาล (ร้อยละ 8.0 และ 4.8 ตามลำดับ) เมื่อพิจารณาตามกลุ่มวัยพบว่า ผู้สูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) ที่อาศัยอยู่ในบ้านที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ร้อยละ 11.3 มากกว่ากลุ่มวัยอื่นผู้สูงอายุวัยกลาง (70-79 ปี) ร้อยละ 8.2 และผู้สูงอายุวัยต้น (60-69 ปี) ร้อยละ 3.9 (ดศ., 2565).

ปัจจุบันแนวโน้มในการขยายตัวของตลาดผู้สูงอายุจะปรากฏให้เห็นในหลายประเทศของยุโรป อเมริกา หรือญี่ปุ่นทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน สำหรับในประเทศไทยเองนั้น มีบริษัทผู้พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ชั้นนำได้มีการนำเสนอโครงการสำหรับครอบครัวเชิงขยายเพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิตของครอบครัวไทยที่เคยเป็นมา อันประกอบด้วยคนหลายเจนเนอเรชั่นในครอบครัว เช่น โครงการแอร์รี่ ครีนครินทร์-สวนหลวงของบริษัท เดอะเนสต์ พร็อพเพอร์ตี้ จำกัด พื้นที่ใช้สอยตั้งแต่ 350 – 556 ตารางเมตร บนเนื้อที่ 50 – 68 ตารางวา โครงการบูกัน กรุงเทพมหานคร ของบริษัท แอสสิริ จำกัด (มหาชน) พื้นที่ใช้สอยตั้งแต่ 430 – 655 ตารางเมตร บนเนื้อที่ 58 – 168 ตารางวา หรือโครงการราวาล่า สุขุมวิท 77 บ้านหรูโครงการใหม่จาก Property Perfect ที่มีขนาดใหญ่ถึง 400 - 557 ตารางเมตร บนเนื้อที่ตั้งแต่ 69 ตารางวาขึ้นไป ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากวิถีชีวิตของครอบครัวคนไทยที่มีหลายเจนเนอเรชั่นในครอบครัว และมักจะปลูกบ้านอยู่ใกล้ๆ กันสามารถไปมาหาสู่พบปะกันอยู่เสมอ เป็นต้น

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) จากผลงานสร้างสรรค์การออกแบบบ้านพักอาศัยสำหรับครอบครัวเชิงขยายเพื่อสังคมผู้สูงอายุในชุมชนเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอแนวทางการออกแบบที่อยู่อาศัยสำหรับครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สามรุ่นขึ้นไป หรือครอบครัวเดี่ยวสองครอบครัวขึ้นไป อันประกอบด้วย ครอบครัวผู้สูงอายุ และครอบครัวบุตรหลานในชุมชนเมืองซึ่งมีพื้นที่อยู่อย่างจำกัด ที่มีลักษณะเป็น

ครอบครัวเชิงขยายว่าควรมีการจัดวางพื้นที่ต่างๆ อย่างไรให้มีความเหมาะสมและคุ้มค่า มีความต้องการใดบ้างที่ควรให้ความสำคัญ และมีแนวทางใดในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของครอบครัวในวิถีชีวิตที่เร่งรีบทุกวันได้อย่างไร

บ้านพักอาศัยหลังนี้ตั้งอยู่บนถนนลาดพร้าว 35/1 เขตลาดยาว จตุจักร กรุงเทพมหานคร ขนาดที่ดิน 100.6 ตารางวา อยู่ในเขตที่ดินประเภท ย.7-5 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง เจ้าของโครงการประกอบด้วย 3 ครอบครัว ได้แก่ บิดาและมารดาอายุประมาณ 60 ปี, ลูกชายและลูกสะใภ้ อายุประมาณ 30 ปีพร้อมหลาน 2 คนอายุ 3 ขวบและแรกเกิด รวมทั้งป้าอายุประมาณ 65 ปี แม่บ้านผู้ดูแล 2 คน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ รองรับที่จอดรถ 4 คัน สามารถรองรับการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงของคนในครอบครัวได้ ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันของคนแต่ละช่วงวัยภายในครอบครัวด้วย พื้นที่ใช้สอยประมาณ 500-700 ตารางเมตร มูลค่าก่อสร้างในปีพ.ศ. 2564 ประมาณ 10-15 ล้านบาท

ที่ตั้งโครงการขนาดที่ดิน 1 งาน 0.6 ตร.วา (402.4 ตร.ม.) เขตลาดยาว จตุจักร กทม.
ตั้งอยู่ในที่ดินประเภท ย.7-5 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง

SITE LOCATION

ภาพที่ 3 แสดงที่ตั้งโครงการ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระเบียบวิธีการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และคนทุกวัย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบที่อยู่อาศัยสำหรับครอบครัวขยายในชุมชนเมือง ซึ่งมีพื้นที่อยู่อย่างจำกัด ได้แก่ แนวความคิดในการออกแบบ การจัดวางพื้นที่ใช้สอยให้มีความเหมาะสมและคุ้มค่า การออกแบบพื้นที่เพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวในวิถีชีวิตปัจจุบัน

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการจัดสภาวะแวดล้อมทางกายภาพสำหรับผู้สูงอายุ อัจฉราวรรณ งามญาณ, และ ณัฐวัชร เผ่าภู (2555) กล่าวว่า สิ่งสำหรับผู้สูงอายุต้องการจากบ้านพักหลังเกษียณ ส่วนหนึ่งคือทำเลที่ตั้ง คือต้องมีความสะดวก ในการเดินทางไปยังสถานที่จำเป็น ได้แก่ การคมนาคมสะดวก อยู่ใกล้ชุมชน โรงพยาบาล และศาสนสถาน ในทางตรงข้ามผู้สูงอายุที่ยังอยู่บ้านเดิมที่ยังมีความทรงจำที่ดีกับบ้านเดิม เมื่อนึกถึงบ้านพักหลังเกษียณก็ยังคงต้องการให้ บ้าน

พักหลังเกษียณที่มีสภาพแวดล้อมภายในบ้านและความต้องการเหมือนบ้านเดิม ซึ่งได้แก่ ห้องมีขนาดกว้างขวาง มีห้องครัวส่วนกลางให้ทำกับข้าวกินเองได้ นอกจากนั้นควรมีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น และมีพื้นที่ให้ทำสวนครัว หรือปลูกต้นไม้เวลาว่าง

กรมกิจการผู้สูงอายุ [พส.] (2564) ได้ให้หลักพิจารณาที่สำคัญเกี่ยวกับที่ตั้งของที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การจัดให้อยู่ใกล้แหล่งบริการต่าง ๆ (Within walking distance) เช่น วัด โบสถ์ ห้องสมุด โรงละคร สถาบันเพื่อการศึกษา บริการด้านสุขภาพ
2. การจัดให้อยู่ใกล้แหล่งระบบขนส่งมวลชน (Easily accessible) และใกล้แหล่งชุมชนเดิม เพื่อให้ญาติมิตรสามารถมาเยี่ยมเยียนได้สะดวก
3. การจัดให้มีสภาพใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยเดิม (A visual fit with local housing) เพราะผู้สูงอายุมักปรับตัวได้ยาก ที่อยู่อาศัยจะต้องตอบสนองความต้องการทั้งทางกายและจิตใจ

2. แนวคิดการออกแบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ (Aging in place design) หมายถึง แนวทางในการออกแบบที่อยู่อาศัยเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพักอาศัยในสถานที่เดิมได้อย่างยาวนานขึ้น โดยสร้างให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย (Enabling environments) และเป็นมิตรต่อวัยตามความต้องการที่เปลี่ยนไป การออกแบบในเชิงรุกสำหรับผู้สูงอายุช่วยให้สามารถปรับพื้นที่เพื่อตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ จากแนวคิดการออกแบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุของ พส. (2564) และ แนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้าง (Universal design) ของ นวลน้อย บุญวงษ์, และ นัทธนี นิยมทรัพย์ (2545) สามารถสรุปแนวคิดหลักในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ 4 ประการดังนี้

1. ความปลอดภัย (Safety) หมายถึงความปลอดภัยทางด้านร่างกายและสุขภาพอนามัยที่เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตประจำวัน มีการป้องกันอันตราย การป้องกันความผิดพลาดในการใช้งาน (Tolerance for Error) ลดอันตราย โดยต้องมีขนาดและพื้นที่ใช้งานที่เหมาะสมกับการเข้าถึงและใช้สอย (Size and Space for Approach and Use) โดยปราศจากข้อจำกัดทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว เช่น จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอ มีราวจับ พื้นไม่ลื่น เป็นต้น
2. ความสะดวกสบายในการใช้สอย (Accessibility) หมายถึงการออกแบบที่ทำให้ทุกคนในบ้านไม่ว่าจะต่างกันที่อายุ ความสามารถ ภายภาคใด ๆ ก็สามารถใช้งานได้เสมอภาค และเท่าเทียมกัน (Equitable Use) รวมทั้งสามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานหรือความยืดหยุ่นในการใช้งาน (Flexibility in Use) เช่น การมีทางลาด
3. สามารถสร้างแรงกระตุ้น (Motivation) การออกแบบให้ผู้สูงอายุเกิดแรงจูงใจในการดูแลตนเอง รู้สึกกระชุ่มกระชวยในการใช้ชีวิต ไม่ซึมเศร้า และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กระตุ้นให้เกิดการนำความสามารถต่าง ๆ ของผู้สูงอายุมาใช้อย่างเต็มที่ เช่น การเลือกใช้สีที่เหมาะสมในการออกแบบภายใน การออกแบบการใช้พื้นที่ภายในบ้านสวนหรือพื้นที่ภายนอกให้เกิดกิจกรรมเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นต้น
4. ดูแลรักษาง่ายและความเหมาะสมด้านการลงทุน (Maintenance & Affordability) การออกแบบบ้านสำหรับผู้สูงอายุควรจะต้องดูแลรักษาง่าย นอกจากนั้นจะต้องมีราคาที่เหมาะสมกับการใช้งาน ไม่แพงและไม่ถูกจนเกินไป ความเหมาะสมในการลงทุนจะทำให้เกิดการแพร่หลายของแนวคิดการออกแบบออกไป เช่น สนามหญ้าที่มีพุ่มไม้เตี้ยๆ เพื่อลดงานสนาม การมีช่องเปิดในการออกไปดูแลรักษาเครื่องปรับอากาศหรือซ่อมแซมได้โดยรอบบ้าน

ขอบเขตและข้อจำกัดของการศึกษา การศึกษานี้มุ่งเน้นอาคารที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานครที่มีขนาดพื้นที่ดินประมาณ 100 ตารางวา และมีความสูงไม่เกิน 15 เมตร สำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สามรุ่นขึ้นไป หรือครอบครัวเดี่ยวสองครอบครัว อาศัยอยู่ในเขตเมือง

ข้อจำกัดในการศึกษาคือ เนื่องจากเป็นโครงการบ้านพักอาศัยส่วนบุคคล ดังนั้น แนวทางในการพิจารณาการประเมินทางเลือก เกิดจากการทำงานร่วมกันของผู้ออกแบบ เจ้าของโครงการและผู้ใช้งาน โดยทำการประเมินสถานการณ์และคาดการณ์ล่วงหน้า เสนอแผนการจัดการ และแนวทางการดูแลรักษา ในการประเมินแบบทางเลือก บางครั้ง ก็อาจเกิดจากความชื่นชอบหรือรสนิยมของเจ้าของโครงการเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

วิธีการศึกษา เครื่องมือ และระเบียบวิธีศึกษา

1. **ขั้นกำหนดปัญหา** ได้แก่ การเริ่มโครงการและกำหนดขอบเขตของปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยงานต่าง ๆ เพื่อใช้ในขั้นตอนต่อไป ดังนี้

- 1.1 ศึกษาวัตถุประสงค์ความต้องการของผู้ใช้งาน เพื่อกำหนดพื้นที่ใช้สอย
- 1.2 ศึกษาและสังเกตพฤติกรรมของผู้ใช้งานผ่านการสัมภาษณ์ พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติกับผู้ใช้อาคารนั้น
- 1.3 ศึกษาแนวคิดพื้นฐานการออกแบบสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุและคนทุกวัย
- 1.4 ศึกษาบริบทโดยรอบเช่น สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรมการแต่งกาย การดำรงชีวิต อื่น ๆ เป็นต้น
- 1.5 ศึกษาข้อกำหนดทางกฎหมายควบคุมอาคาร งานวิศวกรรมโครงสร้าง เทคนิคการก่อสร้างของช่างในพื้นที่ ที่มีผลต่องบประมาณการก่อสร้าง

2. **ขั้นการออกแบบทางสถาปัตยกรรม** เป็นการนำเสนอการแก้ปัญหาที่ได้กำหนดไว้ในขั้นแรกด้วยการออกแบบ การประเมินรูปแบบทางเลือกและการตัดสินใจเลือกรูปแบบทางเลือกที่เหมาะสม และการพัฒนาแบบในชั้นรายละเอียด ได้แก่

- 2.1 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบที่เหมาะสม
- 2.2 ศึกษาการจัดวางกลุ่มพื้นที่ใช้สอย (Zoning) ที่เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้งานและอื่น ๆ
- 2.3 ศึกษาพัฒนารายละเอียดการออกแบบ ในการออกแบบวางผังพื้นที่ใช้สอย รูปทรง ที่ว่าง วัสดุ ประกอบ อาคารที่เหมาะสมต่อการใช้งานของผู้สูงอายุและหาได้ง่าย และความงามอาคาร ด้วยการนำเสนอภาพ 2 มิติ หรือ หุ่นจำลอง 3 มิติ เพื่อศึกษาสัดส่วนของอาคารที่มีผลต่อบริบทโดยรอบโครงการ
- 2.4 ศึกษาข้อกำหนดทางกฎหมายควบคุมอาคาร งานวิศวกรรมโครงสร้าง งานระบบประกอบอาคาร และเทคนิคการก่อสร้างของช่างในพื้นที่ที่มีผลต่องบประมาณการก่อสร้างอาคาร

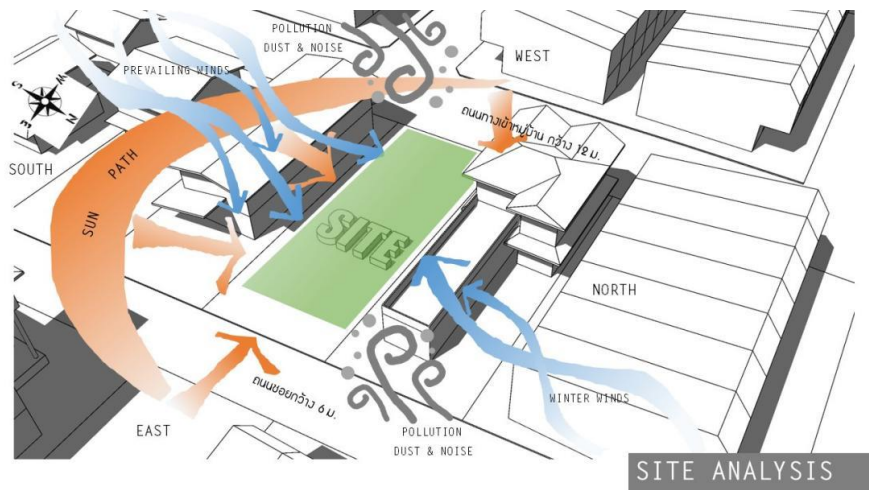
3. **ขั้นตอนการเริ่มตั้งแต่การจัดทำแบบก่อสร้างและรายการประกอบแบบก่อสร้าง** การประมาณราคากลางขออนุญาตปลูกสร้าง ประมูลราคาก่อสร้างทำสัญญาก่อสร้าง และดำเนินงานก่อสร้างอาคารจนแล้วเสร็จ

4. **ขั้นประเมินผลหลังการเข้าอยู่** เพื่อประเมินสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ได้ทำขึ้นว่าสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้อาคารและผู้ใช้งานหรือไม่ อย่างไร ผ่านการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานที่มีต่อการใช้สอย การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือแบบสอบถาม เครื่องมือในการดำเนินงาน ได้แก่ อุปกรณ์วัดระยะ กล้องถ่ายภาพดิจิทัลและทำการสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาใช้ในการออกแบบรูปแบบการอยู่อาศัยสำหรับครอบครัวขยายสำหรับผู้สูงอายุในเขตเมืองที่เหมาะสม

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

1. ขั้นตอนหาปัญหา

1. ผู้ใช้งานต้องการบ้านที่มีพื้นที่ใช้สอยประมาณ 500 ตารางเมตร และมีความประสงค์ให้ทุกคนมีพื้นที่ส่วนตัว และมีพื้นที่พักผ่อนของแต่ละครอบครัวแยกจากกันได้ แต่จะต้องสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมของผู้สูงอายุได้ง่ายจากทุกส่วน หรือสามารถมีส่วนร่วมของกันและกันได้

ภาพที่ 4 ขั้นตอนหาปัญหา การศึกษาสภาพแวดล้อมโดยรอบของโครงการ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

2. ที่ตั้งโครงการตั้งอยู่ในเขตที่ดินประเภท ย.7-5 ผังสีส้ม ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง บนถนนลาดพร้าว ซึ่งมีระยะทางห่างจากบ้านญาติประมาณ 100 เมตร ห่างจากถนนใหญ่ 150 เมตร ป้ายรถประจำทาง 200 เมตร และระยะทาง 700 เมตรถึงสถานีรถไฟฟ้าสายสีเหลือง สามารถเดินทางได้สะดวกสบายทำให้การเดินทางเข้าออกเมืองได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งเป็นทำเลที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกแวดล้อมอย่างครบครัน ทั้งห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร วัด สถานศึกษา สถานที่ทำงาน และสถานพยาบาล

3. สภาพแวดล้อมด้านทิศเหนือ และได้ประกอบด้วยบ้านเดี่ยวสูง 2 ชั้น ด้านทิศตะวันตกติดถนนเข้าหมู่บ้านกว้าง 12 เมตร ทิศตะวันออกติดถนนซอยกว้าง 6 เมตร

4. ขนาดที่ดิน 100.6 ตารางวา มีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลึกเข้าไปในพื้นที่ ด้านติดถนนกว้าง 12 เมตร และยาวลึกเข้าไปประมาณ 31 เมตร

5. ที่ตั้งโครงการมีบ้านเดิม สูง 2 ชั้น สภาพค่อนข้างทรุดโทรม พื้นที่อาคารประมาณ 250 ตารางเมตร

6. ที่ตั้งโครงการเป็นไปตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ผู้รับเหมาใช้ช่างในพื้นที่ที่มีความคุ้นเคย งบประมาณการก่อสร้างอาคารแปรผันตามความต้องการพื้นที่ใช้สอยของผู้ใช้งาน

อภิปรายผล

1. เนื่องจากพื้นที่ดินมีขนาดจำกัด ดังนั้นจึงต้องทำการซ้อนชั้นในแนวตั้งเพื่อเพิ่มความคุ้มค่าของที่ดินและยังประโยชน์สูงสุด โดยแต่ละครอบครัวจะต้องมีพื้นที่กิจกรรมครบถ้วนในแต่ละชั้น แต่ต้องมีพื้นที่ส่วนกลางเพื่อให้ทุกคน

สามารถมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ อีกทั้งเปิดมุมมองให้สามารถเห็นกันและกันได้ สำหรับที่ตั้งโครงการถือว่าสอดคล้องกับแนวคิดแบบ Aging in place design ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัยและคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมเดิม ทั้งยังสะดวกสบาย เนื่องจากมีระยะการเดินถึงถนนใหญ่ ป้ายรถประจำทาง และสถานีรถไฟฟ้า ไม่เกิน 800 เมตร ซึ่งระยะการเดินที่เหมาะสมอยู่ในระหว่าง 500 – 800 เมตร ทำให้เข้าถึงบริการขนส่งสาธารณะได้ด้วยตนเองได้สะดวก

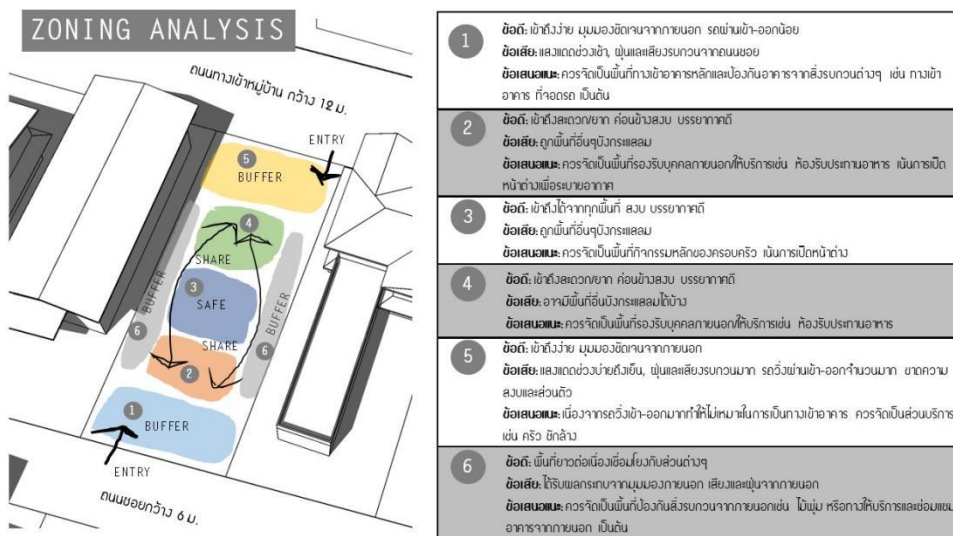
2. จะเห็นว่าควรเปิดทางเข้าที่ดิน จากทางด้านทิศตะวันออกมากกว่าเพื่อเป็นส่วนตัว และสะดวกในการขับรถเข้า-ออกจากที่ดิน หรือปทุมพยาบาลในยามฉุกเฉิน เนื่องจากถนนทางเข้าหมู่บ้านทางทิศตะวันตกนั้นจะมีรถพลุกพล่านในช่วงเร่งรีบเสมอ อีกทั้งมีการจอดรถริมทางเท้าตลอดเส้น กีดขวางทางเข้าออกที่ดิน

3. พื้นที่ดินมีขนาดพอเหมาะ เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อที่ดินของโครงการบ้านจัดสรรในตลาดปัจจุบัน ที่มีเนื้อที่ตั้งแต่ 50 – 168 ตารางวา หรือเฉลี่ย 109 ตารางวา รูปร่างและสัดส่วนที่ดินพอเหมาะ คือเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวลึกเข้าไปจากแนวถนน ทำให้เกิดความเป็นส่วนตัวสูง หรือรบกวนทางสายตาน้อย ที่ดินวางวางทิศเหนือ-ใต้ ทำให้บ้านสามารถรับลมได้เต็มที่ และหันด้านแคบทางทิศตะวันออกและตะวันตก ทำให้มีมลภาวะจากเสียงและฝุ่น

4. ร้อยถอนบ้านเดิมทิ้ง เนื่องจากบ้านเดิมมีสภาพทรุดโทรม พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอต่อการใช้งานของครอบครัว การวางผังไม่สอดคล้องกับความต้องการในการดูแลผู้สูงอายุ

5. การออกแบบบ้านเป็นไปตามกฎหมายควบคุมอาคาร โครงสร้างใช้ระบบเสาและคานคอนกรีตเสริมเหล็ก ผู้ใช้งานกำหนดขนาดความต้องการพื้นที่ใช้สอยและการเลือกใช้วัสดุเพื่อประมาณราคาการก่อสร้างอาคาร

2. **ขั้นตอนการออกแบบทางสถาปัตยกรรม** คือกระบวนการแก้ปัญหา ตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อกำหนดความต้องการด้านต่าง ๆ จนนำไปสู่การพัฒนาแนวความคิดและนำเสนอทางเลือกในการออกแบบ

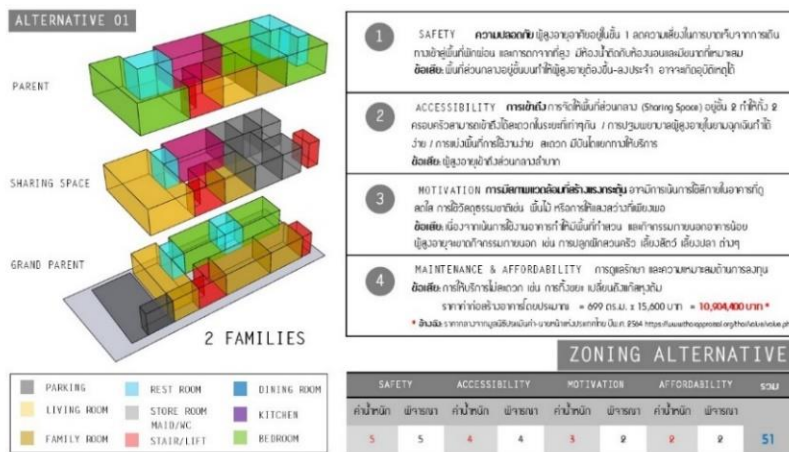

ภาพที่ 5 ขั้นตอนการออกแบบทางสถาปัตยกรรม การวิเคราะห์ข้อมูล
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

2.1 การวิเคราะห์สภาพที่ตั้งโครงการอย่างละเอียดและชัดเจน ได้แก่ ขนาดและรูปร่างที่ดิน ทิศทางสภาพทางภูมิทัศน์ ลมฟ้าอากาศ สภาพการเข้าออกและการสัญจรภายใน องค์ประกอบที่อยู่รอบ ๆ ที่ตั้ง สภาพการมองเห็น เพื่อนำเสนอความเป็นไปได้ ข้อดีและข้อเสียในพื้นที่โครงการ เป็นต้น

อภิปรายผล แบ่งพื้นที่ดินออกเป็น 6 ส่วนใหญ่ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากสภาพโดยรอบโครงการ เพื่อพิจารณาและนำเสนอความเป็นไปได้ในการกำหนดพื้นที่ใช้สอย เช่น พื้นที่ 1 และพื้นที่ 5 ติดถนนเช่นกัน แต่พื้นที่ 5 ติดถนนทางเข้าหลักของหมู่บ้าน ซึ่งจะมีรถวิ่งเข้า-ออก พลุกพล่านทั้งวัน จึงใช้เป็นทางให้บริการ ส่วนพื้นที่ 1 อยู่ติดถนนซอย 6 เมตร รถผ่านเข้า-ออกน้อยทำให้เกิดความเป็นส่วนตัว การเข้า-ออกบ้านสะดวกมากกว่า แต่มีข้อเสียคือจะรับแสงแดดในช่วงเช้า และมีผลกระทบจากฝุ่นและเสียง รวมทั้งมุมมองจากหน้าบ้านจะไม่กว้างมากนัก จึงนำเสนอให้พื้นที่ 1 เป็นพื้นที่ทางเข้าอาคารหลัก และป้องกันอาคารจากมลภาวะโดยรอบ เช่น ทางเข้าอาคาร ที่จอดรถ สำหรับพื้นที่ 6 อาจจะใช้เป็นพื้นที่ป้องกันผลกระทบจากข้างเคียงเช่น แนวต้นไม้ ทางให้บริการ เป็นต้น

2.2 ขั้นตอนการเลือก ใช้เกณฑ์การวัดข้อมูลประเภทอัตราภาค (Interval Scale) แปลค่าเฉลี่ยความพึงพอใจ โดยใช้เกณฑ์ในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ 4 ประการ และกำหนดค่าน้ำหนักในการพิจารณาเรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ ความปลอดภัย ความสะดวกสบายในการใช้สอย การสามารถสร้างแรงกระตุ้น การดูแลรักษาง่ายและความเหมาะสมด้านการลงทุน โดยพิจารณาจากระดับความพึงพอใจดังนี้ 5 คือมากที่สุด 4 คือมาก 3 คือปานกลาง 2 คือน้อย และ 1 คือน้อยที่สุด

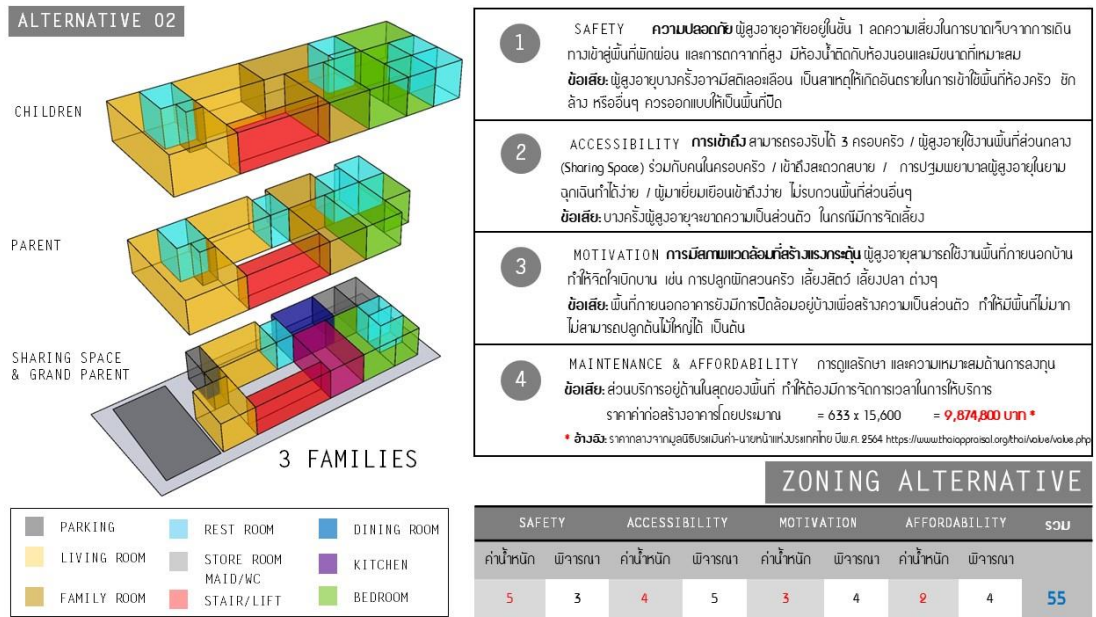

ภาพที่ 6 ขั้นตอนการออกแบบทางสถาปัตยกรรม แบบทางเลือกที่ 1
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

2.2.1 แบบทางเลือกที่ 1 เน้นการออกแบบให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับพื้นที่ เนื่องจากที่ดินมีราคาแพง อีกทั้งความต้องการพื้นที่ใช้สอยเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ใช้งานทุกกลุ่มมีมาก ไม่สามารถจัดวางอาคารเพียง 2 ชั้นได้เพียงพอ จึงต้องออกแบบอาคารเป็น 3 ชั้นและเลือกใช้ระบบลิฟต์เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุในการขึ้นลงอาคาร และสร้างความเป็นส่วนตัวให้ผู้สูงอายุโดยกำหนดให้พื้นที่ชั้นล่างเป็นส่วนอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ และบิดา มารดา เพื่อให้สะดวกในการเข้าถึงและปฐมพยาบาล นำพื้นที่ส่วนกลางเช่น ห้องรับแขก ห้องรับประทานอาหาร ห้องครัว ห้องแม่บ้านอยู่ในชั้น 2 ส่วนชั้น 3 เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของครอบครัวบุตรชาย ราคาค่าก่อสร้างประมาณ 10.9 ล้านบาท

อภิปรายผล ผู้สูงอายุมีความปลอดภัยในการอยู่อาศัย เข้าถึงง่าย เนื่องจากอยู่ในระดับพื้นดิน ชั้น 2 เป็นพื้นที่ส่วนกลางอยู่ระหว่างทั้ง 2 ครอบครัว ทำให้สามารถเข้าถึงได้สะดวกในระยะที่เท่ากัน แต่ทำให้

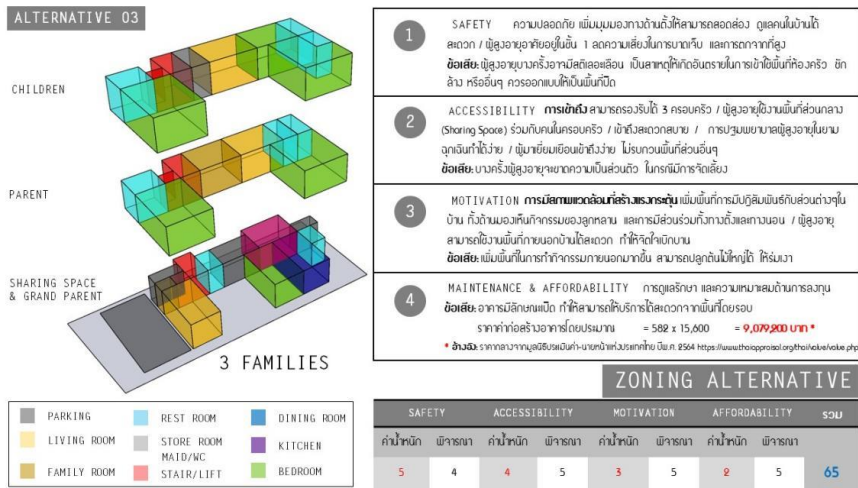
การดูแลรักษา และซ่อมแซม หรือให้บริการไม่สะดวก เช่น การทิ้งขยะ การเปลี่ยนแก๊สหุงต้ม เป็นต้น รวมทั้งสามารถใช้พื้นที่ได้เพียง 2 ครอบครัวเท่านั้น อีกทั้งการออกแบบให้ใช้พื้นที่เต็มที่ช่วยให้ขาดพื้นที่ส่วน หรือลานโล่งเพื่อทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการสร้างความสุขขึ้นทางจิตใจ ราคาค่าก่อสร้างสูงเนื่องจากมีพื้นที่ ๆ ไม่เกิดประโยชน์อยู่มาก

ภาพที่ 7 ขั้นตอนการออกแบบทางสถาปัตยกรรม แบบทางเลือกที่ 2
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

2.2.2 แบบทางเลือกที่ 2 เป็นการพัฒนาแบบจากทางเลือกที่ 1 เพื่อให้สามารถพักอาศัยได้ 3 ครอบครัว และเปิดพื้นที่ลานโล่งกลางอาคาร แต่ยังคงมีความเป็นส่วนตัว โดยกำหนดให้ในชั้นที่ 1 เป็นพื้นที่ส่วนกลาง เช่น ห้องรับแขก ห้องรับประทานอาหาร ห้องครัว และที่พักอาศัยของผู้สูงอายุ เพื่อให้สะดวกในการดูแลและปฐมพยาบาล ชั้นที่ 2 เป็นที่พักอาศัยของบิดาและมารดา ซึ่งใช้ลิฟต์ในการขึ้นลงอาคาร ส่วนชั้นที่ 3 เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของครอบครัวบุตรชาย ราคาต่อครัวเรือนประมาณ 9.8 ล้านบาท

อภิปรายผล ผู้สูงอายุมีความปลอดภัยในการอยู่อาศัย ลดความเสี่ยงในการขึ้นลงอาคาร และปลอดภัยจากที่สูง พื้นที่ลานโล่งกลางอาคารใช้ในการทำกิจกรรมของครอบครัว หรือปลูกผักสวนครัว ที่ส่งเสริมการสร้างความสุขขึ้นทางจิตใจ พื้นที่ส่วนกลางในชั้นที่ 1 ใช้เป็นพื้นที่พบปะกันของทุกคนในครอบครัวในแต่ละวัน แต่ก็ทำให้ขาดความเป็นส่วนตัว ในกรณีที่มีการจัดงานเลี้ยง อีกทั้งบางครั้งผู้สูงอายุอาจมีภาวะสับสนเฉียบพลัน เป็นสาเหตุให้เกิดอันตรายในการเข้าใช้พื้นที่ห้องครัว จึงควรมีการกั้นพื้นที่เป็นสัดส่วน พื้นที่ลานโล่งมีพื้นที่ไม่มากนัก ไม่สามารถปลูกต้นไม้ใหญ่ได้ สำหรับราคาต่อครัวเรือน ถือว่าเหมาะสม

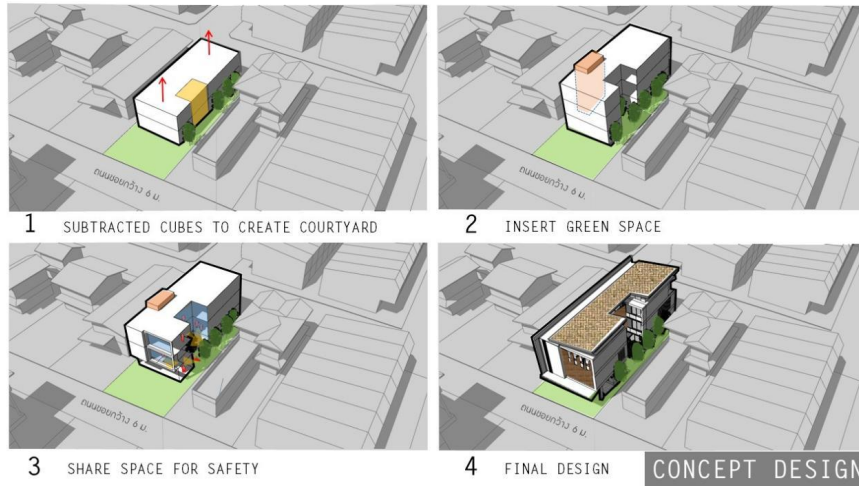
ภาพที่ 8 ขั้นตอนการออกแบบทางสถาปัตยกรรม แบบทางเลือกที่ 3
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

2.2.3 แบบทางเลือกที่ 3 เป็นการพัฒนาแบบจากทางเลือกที่ 2 เพื่อให้สามารถปลูกต้นไม้ใหญ่และเพิ่มพื้นที่กิจกรรมบริเวณลานโล่งนอกอาคาร และเปิดพื้นที่ระหว่างชั้นมากขึ้นให้สามารถมองเห็นได้จากชั้นที่ 2 ราคาทำก่อสร้างประมาณ 9 ล้านบาท

อภิปรายผล การเปิดพื้นที่ระหว่างชั้นบริเวณพื้นที่ส่วนกลาง เอื้อให้เกิดการแบ่งปันซึ่งกันและกัน เปิดเผยต่อกัน มองเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการแชร์พื้นที่กันและกันและสามารถแสดงออกต่อผู้มาเยือนได้อีกด้วย ผู้สูงอายุมีความปลอดภัยในการอยู่อาศัย พื้นที่ลานโล่งนอกอาคารมีมากขึ้น ทำให้ทุกคนในครอบครัวสามารถทำกิจกรรมร่วมกันส่งเสริมการสร้างความสดชื่นทางจิตใจของผู้สูงอายุ สำหรับราคาทำก่อสร้าง ถือว่าเหมาะสม

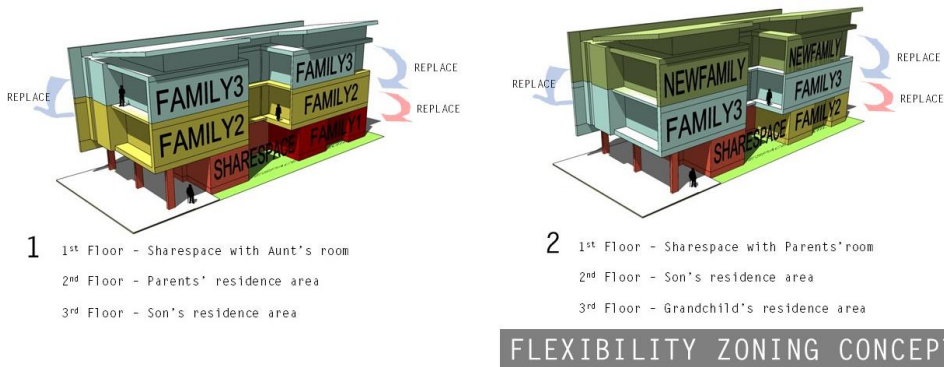
2.3 ขั้นประเมินแบบทางเลือก เป็นการประเมินโดยอาศัยการวิเคราะห์ด้วยหลักเหตุผลจากรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยการประเมินนั้นกระทำโดยสถาปนิกผู้ออกแบบ ร่วมกับผู้ใช้งานอาคาร สรุปเลือกรูปแบบที่ 3 เนื่องจากสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และพฤติกรรมของผู้ใช้งานมากที่สุด มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันและสามารถเห็นพฤติกรรมของผู้สูงอายุได้ง่ายจากทุกส่วน อีกทั้งรองรับการเปลี่ยนผ่านของคนแต่ละรุ่นให้สามารถย้ายพื้นที่ได้ โดยมีการลดขนาดพื้นที่เปิดโล่งระหว่างชั้นลง เพื่อให้พื้นที่ใช้สอยของบิดาและมารดาเพิ่มมากขึ้น

2.4 แนวความคิดในการออกแบบ

ภาพที่ 9 แนวความคิดในการออกแบบ “พื้นที่ร่วมกันเพื่อความปลอดภัย (Sharing space for Safety)”
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

เป็นกลยุทธ์พื้นฐานที่ใช้ในการดำเนินงานออกแบบ เพื่อให้ได้ผลงานออกแบบที่เป็นการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ที่สนองตอบต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะตลอดจนข้อจำกัดต่าง ๆ ของโครงการ แนวความคิด “พื้นที่ร่วมกันเพื่อความปลอดภัย (Sharing space for Safety)” เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นเพื่อต้องการตอบสนองวัตถุประสงค์ของผู้ใช้งานและผู้คนทุกเพศทุกวัยในครอบครัว เพื่อให้ทุกคนสามารถห่วงใยซึ่งกันและกัน ดูแลความปลอดภัยซึ่งกันและกันได้ ส่งเสริมให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันของคนแต่ละช่วงวัยภายในครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญหลักของแก่นความคิดนี้ เนื่องจากการใช้ชีวิตที่เร่งรีบในเมืองทำให้ผู้คนให้ความสนใจความรู้สึกของกันและกันน้อยลง สนใจกันน้อยลง ทำกิจกรรมร่วมกันน้อยลง การสร้างพื้นที่ส่วนกลางเพื่อเกิดการแบ่งปันพื้นที่ให้กันและกัน รับรู้ความเป็นไปของแต่ละคน เปิดเผยต่อกัน มองเห็นซึ่งกัน และสามารถแสดงออกถึงการเอาใจใส่ต่อผู้มาเยือนได้อีกด้วย อีกทั้งเป็นการส่งเสริมสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 10 แนวคิดในการรองรับการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงของคนในครอบครัว
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

สำหรับแนวคิดในการรองรับการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงของคนในครอบครัว (ภาพที่ 10) ในกรณีสูญเสียผู้สูงอายุไป บิดาและมารดาที่จะอยู่ในวัยชรา สามารถย้ายลงมาพักอาศัยในชั้นที่ 1 ได้เพื่อสะดวกในการดูแลและรักษาพยาบาล ลูกชายและลูกสะใภ้ก็จะย้ายมาทดแทนในชั้น 2 แทนได้ และหลานก็จะใช้พื้นที่ชั้น 3 เป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือสร้างครอบครัวต่อไปได้

2.5 การพัฒนารายละเอียดการออกแบบ ในแต่ละระดับชั้นสามารถรองรับการอยู่อาศัยของแต่ละครอบครัวได้อย่างสะดวกสบายและครบถ้วน เช่น แต่ละชั้นจะประกอบด้วย ห้องนั่งเล่น-รับแขก ห้องรับประทานอาหาร ส่วนจัดเตรียมอาหารของแต่ละครอบครัว เป็นต้น ใช้การวางทางสัญจรหลักทางดั่งบริเวณส่วนกลางของผังโดยใช้ลิฟท์ที่ให้ความสะดวกสบาย การวางพื้นที่กิจกรรมร่วมกันของครอบครัวไว้ในชั้น 1 เช่น ห้องรับแขกและพักผ่อน ห้องรับประทานอาหาร ห้องครัว เฉลียงกิจกรรมนอกบ้าน สวน เป็นต้น สอดคล้องกับการวางผังบ้านเป็นรูปตัว C ให้ความรู้สึกโอบล้อมพื้นที่กลางบ้าน เกิดเป็นที่ว่างในแนวตั้งสร้างความต่อเนื่องขึ้นสู่ชั้น 2 และชั้น 3 ผังส่วนโถงกลางใช้การปิดล้อมด้วยกระจก เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยสามารถมองเห็นซึ่งกันและกันได้ในทุกพื้นที่ ซึ่งสามารถสร้างการเชื่อมต่อทางสายตา ทำให้บ้านดูกว้างขวาง สบายตาและสามารถเปิดพื้นที่ให้แสงสว่างเข้าสู่อาคารได้ทั่วถึง รวมทั้งการระบายอากาศที่ดีอีกด้วย พื้นที่กิจกรรมร่วมกันของครอบครัว ส่งเสริมให้ทุกคนในบ้านได้ใช้ช่วงเวลาทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมหรืองานอดิเรก คลายความเหงา สร้างความสุข และช่วยขจัดความเครียดให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น การสอนวิธีการทำอาหารและขนมไทยให้แก่ลูกหลาน การรับประทานอาหารร่วมกันของคนทุกวัยเช่นเดียวกับในอดีต การออกกำลังกายในสวนหรือเดินรอบบ้าน การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

ภาพที่ 11 ขั้นตอนดำเนินการ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

3. **ขั้นตอนการเขียนแบบรายละเอียด** เพื่อใช้ในการขออนุญาตก่อสร้างอาคาร การจัดทำเอกสารงานก่อสร้าง และขั้นตอนการก่อสร้างอาคาร โดยกำหนดรูปแบบและรายละเอียดวัสดุตามแบบที่สรุปจากการพัฒนาแบบในขั้นตอนต่าง ๆ ก่อนหน้านี้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในการใช้งาน ความปลอดภัย ราคาที่เหมาะสม และการดูแลรักษาซ่อมแซมในภายภาคหน้าต่อไปด้วย รวมทั้งพิจารณาความยากง่ายในการก่อสร้างเพื่อลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการก่อสร้างอีกด้วย

4. **ขั้นประเมินผลหลังการเข้าอยู่** งานในขั้นประเมินผลหลังการเข้าอยู่ (Post-occupied Evaluation) เป็นขั้นตอนที่ทำให้กระบวนการออกแบบเป็นกระบวนการพัฒนาที่แท้จริงว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในรายละเอียดมากน้อยเพียงใด สภาพแวดล้อมกายภาพที่ได้จัดทำขึ้นตรงกับความต้องการของผู้ใช้งานหรือไม่ อย่างไร ผ่านการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานที่มีต่อการใช้สอย และแบบสอบถาม

อภิปรายผล ผู้ใช้งานมีความเห็นว่าอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุสามารถให้ความพอใจได้มาก รู้สึกสะดวก ปลอดภัย ใช้งานได้ดี จับถนัดมือ โดยตารางที่ 1 เป็นการประเมินผลความพึงพอใจเฉพาะเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องพบว่า

1. ความปลอดภัย (Safety) ผู้ใช้งานให้ความพอใจในระดับ “ดีมาก” นั่นคือการมีขนาดพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสมกับการใช้งาน เช่น พื้นที่เข้าออกสำหรับรถเข็น พื้นที่โดยรอบเตียงนอน ความกว้างของบันได และทางเดินในอาคาร มีการออกแบบราวกันตกเพื่อป้องกันอันตรายในการใช้งาน รวมทั้งมีแสงสว่างเพียงพอให้มองเห็นเมื่อใช้งาน มีราวจับพยุงตัว พื้นไม่ลื่น ห้องน้ำไม่มีการลดระดับพื้น แต่ใช้การแยกส่วนการใช้สอย เป็นต้น

2. ความสะดวกสบายในการใช้สอย (Accessibility) ผู้ใช้งานให้ความพอใจในระดับ “ดี” หมายถึง ทุกคนในบ้านสามารถใช้งานได้เสมอภาค และเท่าเทียมกัน รวมทั้งมีความยืดหยุ่นในการใช้งาน เช่น การมีทางลาด

3. สามารถสร้างแรงกระตุ้น (Motivation) ผู้ใช้งานให้ความพอใจในระดับ “ดี” หมายถึง การออกแบบช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกกระชุ่มกระชวยในการใช้ชีวิต และอยากเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเปิดพื้นที่ทางตั้งระหว่างชั้น การออกแบบสวนหรือพื้นที่ภายนอกให้เกิดกิจกรรมเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นต้น

4. ดูแลรักษาง่ายและความเหมาะสมด้านการลงทุน (maintenance & Affordability) ผู้ใช้งานให้ความพอใจในระดับ “พอใช้” เนื่องจาก อุปกรณ์และเทคโนโลยีช่วยเหลือและให้ความสะดวกสบายแก่ผู้สูงอายุยังมีราคาแพง และมีศูนย์ให้บริการค่อนข้างน้อยในปัจจุบัน เช่น ลิฟต์บ้าน โถสุขภัณฑ์แบบนั่งราบสำหรับผู้สูงอายุ ฝาสสุขภัณฑ์ชำระล้างอัตโนมัติ ตะแกรงระบายน้ำทิ้งแบบฝังพื้น ราวช่วยพยุง หลอดไฟปรับทัศนวิสัย เป็นต้น

ตารางที่ 1 แบบประเมินผลความพึงพอใจหลังการเข้าอยู่

เกณฑ์การพิจารณา	ผู้สูงอายุ (ป้า)	บิดา	มารดา	บุตรชาย	สะใภ้	ค่าเฉลี่ย	ประเมิน
ความปลอดภัย	5	4	5	5	5	4.80	ดีมาก
การเข้าถึง	5	4	5	4	4	4.40	ดี
สร้างแรงกระตุ้น	3	4	3	4	4	3.60	ดี
ดูแลและงบประมาณ	3	4	2	2	2	2.60	พอใช้
เกณฑ์การให้คะแนน	5 หมายถึง พอใจมากที่สุด 2 หมายถึง พอใจน้อย 4 หมายถึง พอใจมาก 1 หมายถึง พอใจน้อยที่สุด 3 หมายถึง พอใจปานกลาง						
เกณฑ์การแปลความหมาย	4.51 - 5.00 หมายถึง ดีมาก 3.51 - 4.50 หมายถึง ดี 2.51 - 3.50 หมายถึง พอใช้ 1.51 - 2.50 หมายถึง ปรับปรุง ต่ำกว่า 1.50 หมายถึง ต้องปรับปรุงมาก						

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564.

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่องบ้านพักอาศัยสำหรับครอบครัวเชิงขยาย เพื่อสังคมผู้สูงอายุในชุมชนเมือง เป็นการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับสำหรับครอบครัวขยายในชุมชนเมือง ซึ่งมีพื้นที่อยู่อย่างจำกัด เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบที่อยู่อาศัย ผ่านกระบวนการออกแบบ ก่อสร้างและการทำงานจากผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมของผู้วิจัย เก็บข้อมูลโดยวิธีการสำรวจ จัดทำรายละเอียดโครงการ การออกแบบ จนกระทั่งแล้วเสร็จและใช้งาน การสัมภาษณ์ผู้ใช้งาน สังเกตพฤติกรรม แบบสอบถาม

ข้อเสนอแนะงานการศึกษาวิจัย มีรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการออกแบบบ้านสำหรับครอบครัวเชิงขยาย ควรจัดพื้นที่สำหรับแต่ละครอบครัวให้สามารถดำรงชีพเป็นของตนเองได้ และส่งเสริมให้มีพื้นที่กิจกรรมหลักเพื่อเชื่อมกิจกรรมของทุกครอบครัวเข้าด้วยกัน เช่น พื้นที่รับประทานอาหาร พื้นที่พักผ่อน พื้นที่สวน เป็นต้น อีกทั้งสามารถสอดส่อง ดูแลผู้สูงอายุได้ เช่น การออกแบบพื้นที่โถงโถงทางตั้งเพื่อให้ทุกครอบครัวสามารถติดต่อ มองเห็นซึ่งกันและกัน การใส่หน้าต่างกระจกให้กับห้องที่ผู้สูงอายุใช้งาน เป็นต้น
2. ควรจัดให้มีการออกแบบทางเลือกหลากหลายรูปแบบโดยเน้นความคิดสร้างสรรค์เป็นหลัก เพื่อนำเสนอความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดกลยุทธ์การแก้ปัญหาที่เหมาะสม นอกจากนั้นควรให้ความสำคัญกับการประเมินแบบทางเลือกโดยอาศัยการวิเคราะห์ด้วยหลักเหตุผลจากรูปแบบที่ทำขึ้น เพื่อสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการ เนื่องจากผลการประเมินที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจจะมีผลต่อรูปแบบทางเลือกต่างๆที่ได้ออกแบบไว้
3. การจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและคนทุกวัย เช่น พื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน หรือสามารถมองเห็นกันและกันได้ ทำให้เกิดการกระตุ้นการเกื้อหนุนกัน รับรู้ความเป็นไปของแต่ละคน มองเห็นซึ่งกันและกัน ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัย ทั้งยังส่งเสริมสภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุและทุกคนในครอบครัว มีผลเชิงบวกต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจของผู้สูงอายุ ไม่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยว

4. เนื่องจากสินค้าในกลุ่มอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุมีราคาแพง ดังนั้นรัฐบาลควรมีนโยบายสนับสนุนหรือลดภาษีเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับสรีระของผู้สูงอายุมากขึ้น เช่น ราวจับช่วยพยุง โถชักโครก พื้นกันลื่นลดแรงกระแทก รถเข็น ลิฟต์ยกรถเข็น และอุปกรณ์ขอความช่วยเหลือฉุกเฉินผ่านระบบอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์เซนเซอร์แจ้งเตือนการหกล้ม เป็นต้น อีกทั้งเป็นการลดภาระให้กับผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้เอง ลดการเกิดอุบัติเหตุของผู้สูงอายุ และสามารถใช้ชีวิตประจำวันได้สะดวกและปลอดภัยมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.). (2564). การศึกษารูปแบบการให้บริการการบริหารและการจัดการที่พักสำหรับผู้สูงอายุ. สืบค้นเมื่อ 3 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.dop.go.th/th/known/4/109>.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.). (2564). คู่มือการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย สำหรับผู้สูงอายุ. สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.dop.go.th/th/known/15/577>.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.). (2562). นิยามและประเภทครอบครัว. สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2566, จาก <https://infocenter.nationalhealth.or.th/sites/default/files/นิยามและประเภทครอบครัว.pdf>
- กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (ดศ.). (2565). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- นวนน้อย บุญวงศ์, และ นันทินี นิยมทรัพย์. (2545). การออกแบบภายในอาคารเพื่อคนพิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัทมา ว่าพัฒนางศ์. (2562). การอยู่อาศัยร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือนไทย พ.ศ. 2539-2560: การจำแนกรูปแบบ ด้วยกลุ่ม วัย. ในการประชุมวิชาการเรื่อง ครอบครัวไทย...สะท้อนอะไรในสังคมไทย (น. 37-49).
- นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศุทธิดา ชวนวัน, กาญจนา เทียนลาย, วิชาญ ชูรัตน์, ปณณวัฒน์ เกื้อนกเถา, และ สิทธิชาติ สมตา. (2565). การเข้าถึงระบบบริการสังคม. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อัจฉราวรรณ งามญาณ, และ ญัฐวิษฐ์ เผ่าภู. (2555). ผู้สูงอายุไทย: การเตรียมการทางการเงินและลักษณะบ้านพักหลังเกษียณที่ต้องการ. วารสารบริหารธุรกิจ, 35(136). 62-87.

